

Katarzyna Bikowska

Setting boundaries or no barriers? Managing the resources of the library of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn during the pandemic

Wytyczanie granic czy brak barier? Zarządzanie
zasobami Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie
w czasie pandemii

DOI: 10.34738/mlf.0068

Medical Library Forum 2022;15(1):26-40
University Library, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland
Correspondence to: katarzyna.bikowska@uwm.edu.pl

Abstract

The COVID-19 pandemic had a worldwide impact on the work of libraries of all types, as it required their organisers to respond to the rapidly changing needs of user communities and institutions. A number of organisational strategies were developed to adjust the libraries' operation and their environment to the new extraordinary conditions. The dynamic epidemiological situation and the rapid acquisition of the associated knowledge resulted in some implemented arrangements being only temporary and some becoming permanent. In this article, which is a case study of the actions taken by the organisers and managers of the Library of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, individual stages of implementing the rules introduced in connection with the COVID-19 hazard from March 2020 to September 2021 are discussed. The author attempts to describe the extent to which the unique situation justified deviating from standard library management rules, and pays special attention to the legal aspects of the decisions made. The text presents the rationale, solutions and discussions related to the new rules for organising the librarians' work, serving users and providing access to collections.

ORIGINAL ARTICLE

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

Streszczenie

Pandemia COVID-19 wpłynęła na organizację pracy bibliotek wszystkich typów na całym świecie, wymagała bowiem od organizatorów placówek reagowania na szybko zmieniające się potrzeby społeczności i instytucji. Powstało szereg strategii organizacyjnych, które miały dostosować funkcjonowanie i otoczenie biblioteki do nowych, nadzwyczajnych warunków. Dynamika sytuacji epidemiologicznej i wysokie tempo pozyskiwania wiedzy wpływały na efemeryczność lub trwałą implementację poszczególnych rozwiązań. W artykule na przykładzie działań organizatorów i kadry zarządzającej Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie omówione zostały etapy wprowadzania zasad, które zastosowano w związku z zagrożeniem COVID-19 od marca 2020 do września 2021 r. Autorka podjęła próbę odpowiedzi na pytanie, na ile wyjątkowość sytuacji tłumaczyła odstępstwa od standardowych mechanizmów zarządzania biblioteką, i ze szczególną atencją potraktowała aspekty prawne podejmowanych decyzji. Tekst prezentuje przesłanki, rozstrzygnięcia i dyskusje odnoszące się do nowych zasad organizacji pracy bibliotekarzy, obsługi użytkowników i udostępniania zbiorów.

Keywords

university libraries, COVID-19, pandemic, management, emergency, Olsztyn

Introduction

The SARS-CoV-2 virus epidemic has left its mark on our daily lives. The priorities related to communication style shifted: as physical contact became impossible, the opportunities offered by the online sphere (e.g., remote work) started to be recognised and appreciated. Already the first stage of the pandemic (March 2020) yielded a number of studies concerning its effects on libraries, librarians [1] and their immediate academic environment [2]. A team from OCLC Research interviewed 29 library leaders from around the world to capture their experiences during the pandemic, and to understand how it will affect the role of libraries in the future [3]. The report used the term “new model libraries” and noted that the changes introduced concerned four areas: agility, collaboration, virtualisation, and space. Rapid, non-competitive responses to the changing legal environment at the government and local levels, involving the creative use of real and virtual spaces, conditioned the communication success of various institutions and academic centres, including Polish university libraries.

Changes in library organisation

Already following the first reports of SARS-CoV-2 infections in Poland, university authorities set up task forces in order to develop organisational procedures. After the first wave of the pandemic in spring 2020, procedures for

making library materials available during the epidemic emergency at the Library of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn (UWM) were formally implemented [4]. The organisers of the Olsztyn University Library were not caught by surprise by the second wave of the pandemic in autumn 2020; on the basis of temporary regulations for making library materials available during the epidemiological emergency, a policy of access to library resources was implemented that took into account government restrictions [5].

Particularly relevant was Order No 93/2020 of the Rector of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn of 30 October 2020 on work organisation in force at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn during a state of epidemic emergency or epidemic, which introduced a clear division into four action strategies. Depending on infection numbers, work was to be organised according to colour-coded systems: red (critical), orange (high risk), yellow (moderate risk) and green (business as usual). In order to minimise the risks to staff, graduate students and undergraduates as much as possible and to ensure the continuity of UWM operations, shift work was introduced; during the COVID-19 pandemic, the shift pattern was as follows: the first shift from 7 a.m. to 1:45 p.m., and the second shift from 2:15 p.m. to 9 p.m. According to the regulations introduced, code green means that classes are held at university premises and facilities in the form provided for in the study plan, while code yellow means that part of the classes can be held remotely, and the rest as per code green;

the decision is made by the dean of the faculty in question in consultation with the Vice-Rector for Education. Under code orange, only practical classes which cannot be conducted online are held at university premises, while the remaining classes are held remotely. Under code red, all classes are held remotely, and the form and timing of classes that cannot be conducted online are determined by the dean of the faculty in question in consultation with the Vice-Rector for Education.

The provisions concerning education at the UWM, which were related to the four work organisation systems, also affected the work of the University Library. Library opening hours and access to collections under each system were stipulated in Appendix 2 to the order in question. Appendix 1 only stipulates the library's working hours: under codes orange and yellow, these should include two shifts (with staff in each section divided into two teams which cannot come into contact with each other); under code red, half of the staff employed at the University Library were to be present at the library from 7 a.m. to 3 p.m., while the rest were to work remotely.

Prior to the introduction of internal regulations concerning the issues discussed here, the organisation of the librarians' work was based primarily on the guidelines issued by the government of the Republic of Poland and by the Chief Sanitary Inspectorate. The first wave of infections and the lockdown resulted in a rotation in weekly shifts in order to prevent contact

between co-workers. Attendance was checked remotely by department supervisors. Pursuant to internal regulations, the librarians at the UWM worked in two shifts, which was meant to keep safe distance and observe proper hygiene measures; in order to enable work to take place inside the building, employees were distributed among the rooms available. Special attention was given to elderly and chronically ill staff as well as parents of young children. During the third wave in spring 2021, single-shift work was already in effect, which meant that staff from different departments met after a year's break. At that time, only UWM students and employees were served, with no services provided to persons from outside the university.

During the COVID-19 pandemic, the library user space was rapidly modernised. Under the work system later defined as code red in the order, users were only served on the first floor, in the vestibule, on a non-contact basis, by phone appointment (e.g., to pick up the library materials ordered).

Seat reservations were an innovation that broadened access to the library's other sections. When code orange was announced at the university in October 2020, the users regained the ability to freely access the library's collections and services. In order to use the reading room, they had to reserve a seat for a specific day and time slot using the library system, which accounted for disinfection breaks. The seat limits set during the second wave of the

epidemic (Reference Department and Periodicals Reading Room – 10 seats, Department of Special Collections with Information Desk for Standardisation – 3 seats, Thematic Collections Section – 20 seats at the Natural and Technical Sciences Collection) were the same under codes yellow and orange. Under code yellow, access was additionally allowed to the other two collections, with the ability to freely access the books on the shelves (Natural and Technical Sciences Collection – 10 seats, Social Sciences Collection – 5 seats, Humanities Collection – 5 seats).

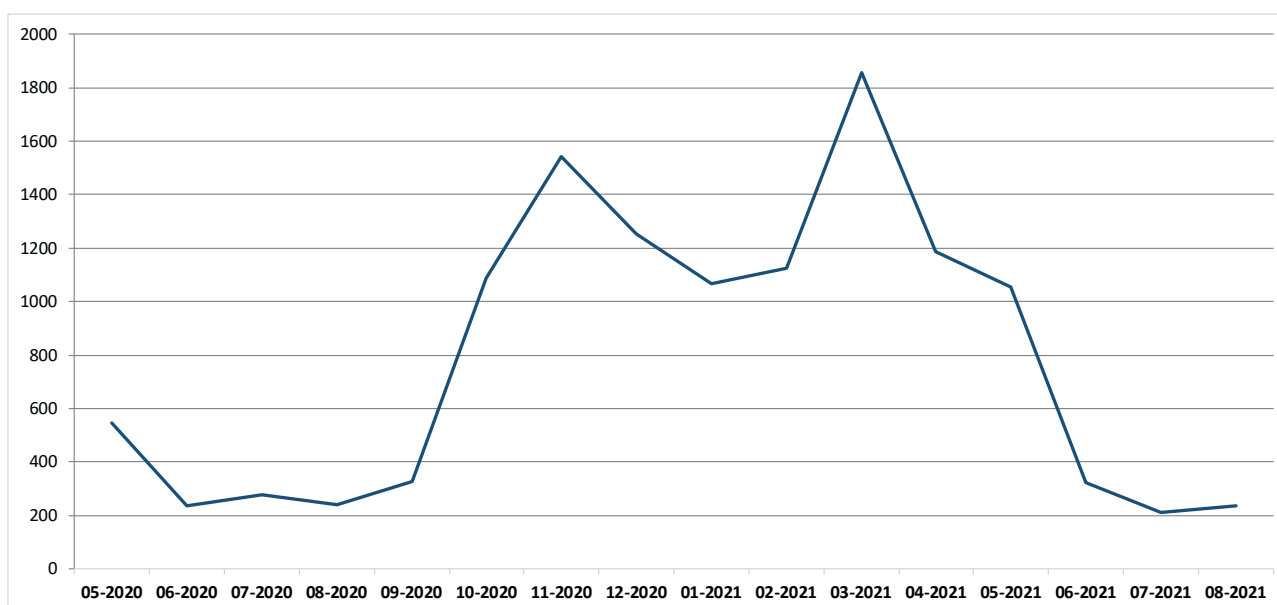
The most significant consideration affecting the operation of the UWM University Library operation during the pandemic was safety. On 17 October 2020, Olsztyn was designated as a red zone, i.e. one of the regions with the most infections [6]. Basic precautions that reduced the risk of coronavirus infections were keeping a distance of at least 1.5 metres, washing hands frequently with soap and water, disinfecting hands, and covering one's mouth and nose in public spaces. Similarly as other facilities, the library space had already been retrofitted in March 2020 with touchless disinfection machines, containers with disposable plastic gloves, mobile PMMA screens, information boards and directional signage. Library materials could only be returned via a 24-hour drop box, and were quarantined. Service to users was interrupted while individual library sections or the library building were disinfected. This attention to safety had a definite impact on the users' activity.

Resources with creative access

The decline in the number of print collections made available during the COVID-19 pandemic was nothing out of the ordinary. According to the lending statistics included in the University Library's 2020 report, there were 88 001 loans (i.e. 37% of the 2019 figure). Given that this was a year when Poles were told to stay in their homes (twice on a national scale), and families frequently had to self-isolate for two or three weeks at a time, the reading activity of the Olsztyn university community can be considered satisfactory.

It should be stressed that despite the closure of the University Library building, services to users were never interrupted. From March to April 2020, library materials were mailed to users, responding to the increased need for medical science literature. Research staff and students who were able to reach the building on the university campus (Kortowo) after ordering the materials in advance (by e-mail or using an online form), collected the materials ordered, which were put in envelopes and placed in the facility's vestibule.

These effective and user-friendly solutions adopted at the UWM University Library were quickly recognised nationally. During the difficult pandemic period, the library community was constantly looking for ideas to keep in touch with readers. The Instytut Książki (Polish Book Institute) launched the #healthyreading cycle in the social media, where it posted at regular intervals, presenting the solutions adopted

Chart 1. Orders for copies (scans) of printed materials during the COVID-19 pandemic at the UWM University Library in Olsztyn¹

¹ Source: report from the Aleph library system for the period from May 2020 to August 2021.

by libraries in the pandemic era. Its tenth post about the most interesting initiatives developed by libraries for those readers who stayed at home concerned the activities of the UWM University Library [7].

Due to increased demand for printed collections during the lockdown, the library launched a digital copy (scanning) service on 20 May 2020. From the beginning of the 2020/2021 academic year, the new service attracted more and more interest (chart 1).

A decline in interest in the scanning service was only observed during the summer and winter holidays. The fact that self-scanning was not possible on library premises (based on the National Library recommendation during the

epidemiological emergency [8]) might also have had considerable impact on the popularity of electronic copies.

Before the copies ordering service had been enhanced by including the relevant option in the library catalogue accessible through the Primo (Exlibris) multi-search engine, readers interested in scans of UWM library collections were able to submit requests by phone and e-mail. Two months into the pandemic (nationwide lockdown), all printed materials held by the University Library could already be digitised and e-mailed to requesters. The scanning service had two major limitations: throughput – a maximum of 50 pages (approx. 25 scans in PDF format) from different publications could be ordered per day, and quantity – a maximum of 50 pages (approx.

25 scans in PDF format) could be ordered from any one publication.

Even during a period of epidemiological emergency, attention had to be paid to copyright, which made it impossible to order copies of entire publications. The 50-page limit did not include tables of contents or indexes, copies of which could be ordered to help identify the content to be copied.

Thanks to streamlined organisation, communication with users could be reconciled with maintaining continuity of service and access to printed and electronic collections, with the latter enjoying a definite increase in interest in 2020 (chart 2).

In 2020, a sharp increase was observed in the use of electronic sources. Compared to the

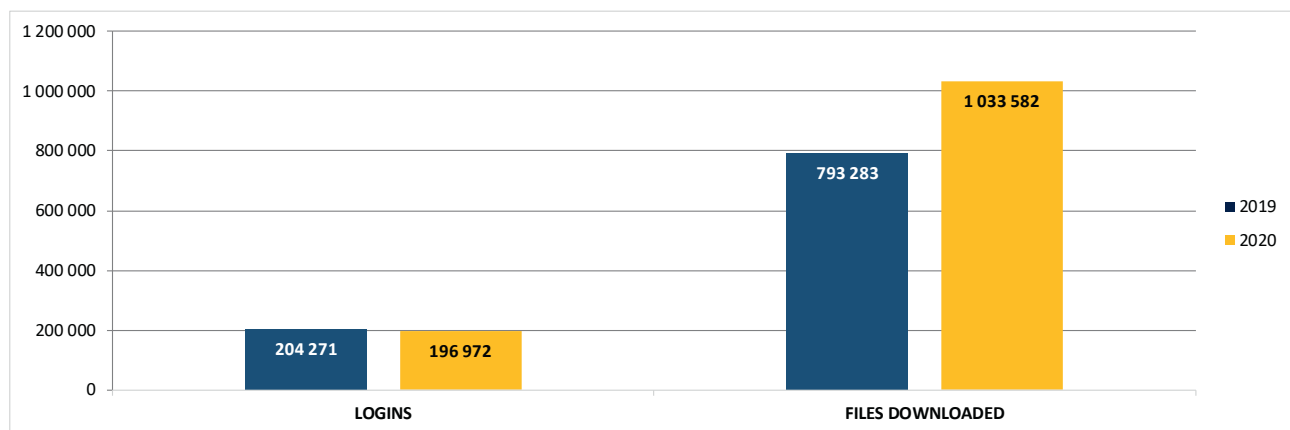

Chart 2. Comparison of activity by users of digital resources of the UWM University Library in Olsztyn in 2019 and 2020²

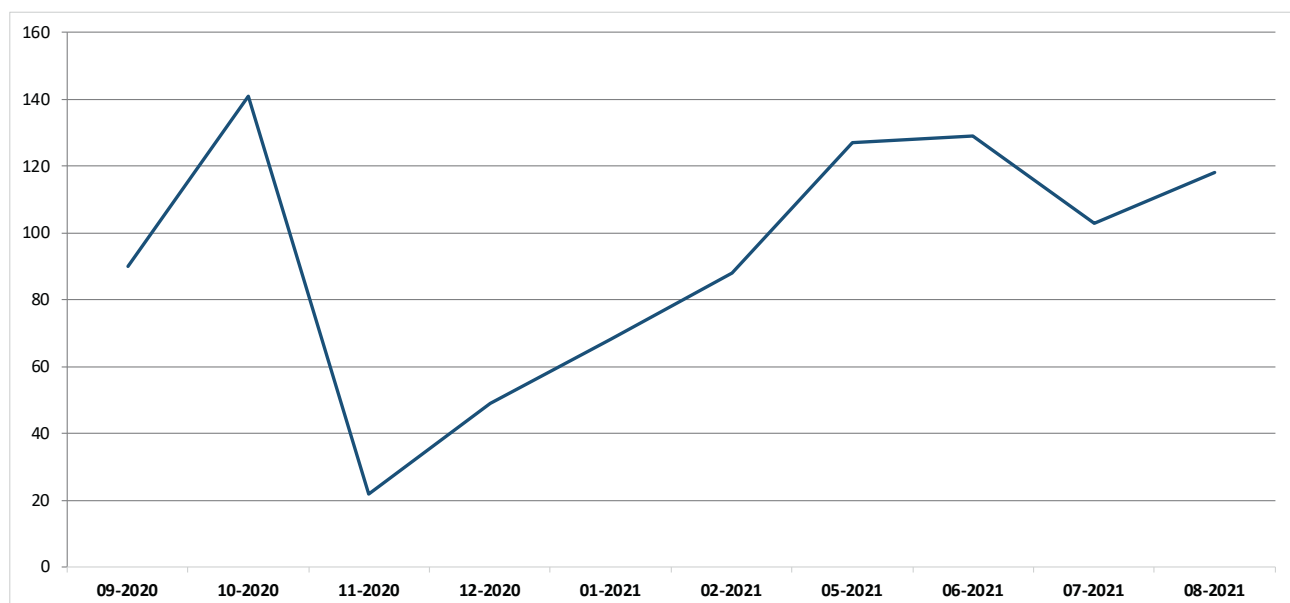

Chart 3. Reservation of seats in reading room (free access to shelves) at the UWM University Library during the COVID-19 pandemic³

² Source: UWM University Library annual reports for 2019 and 2020.

³ Source: report from the Aleph library system for the period from September 2020 to August 2021.

previous reporting period, 240 299 more documents were downloaded while the number of database logins slightly decreased.

Restrictions on contacts and expanding access to electronic resources of various types resulted in an increased range of databases (from 67 in 2019 to 82 in 2020), e-books (from 234 720 items in 2019 to 243 163 in 2020) and e-journals (from 41 083 original titles in 2019 to 42 312 in 2020) being made available. A factor that facilitated open access to digital publications was the availability of an expanded textbook package on the IBUK Libra platform, and also of the Legimi fiction database, which included some 60 000 e-books. Licences for these databases were purchased as part of the “Opportunity Sail – UWM Olsztyn Accessibility Model” project co-financed by the European Union (European Social Fund, Knowledge Education Development programme). The eBrary platform, which provides access to medical textbooks, was also added to UWM University Library digital offerings at that time.

In the autumn of 2021, the University Library became available to users from outside the university. Those interested were able to reserve seats in reading rooms using a registration form in the library system; after typing the phrase “reservation”, the relevant links to forms assigned to specific locations in the library were displayed. The ability to access scientific literature directly was particularly attractive to students and staff of other universities who, due to the need for isolation and restrictions related to the epidemic, were studying or teaching remotely from their homes in and around Olsztyn.

Seat reservations, which were available from October 2020, were meant as a kind of remedy for the limitations placed on contacts [9]. Similarly as the scanning service launched in the previous examination session, they were favourably received (chart 3).

The one-time drop observed in the number of visits to the library building was understandable, since it coincided with the autumn lockdown (November–December 2020).

E-library

During the period of restrictions on contacts imposed due to the epidemiological emergency, staff at many libraries worked to improve online tools for communicating with users [10]. Work on a new version of the UWM University Library in Olsztyn

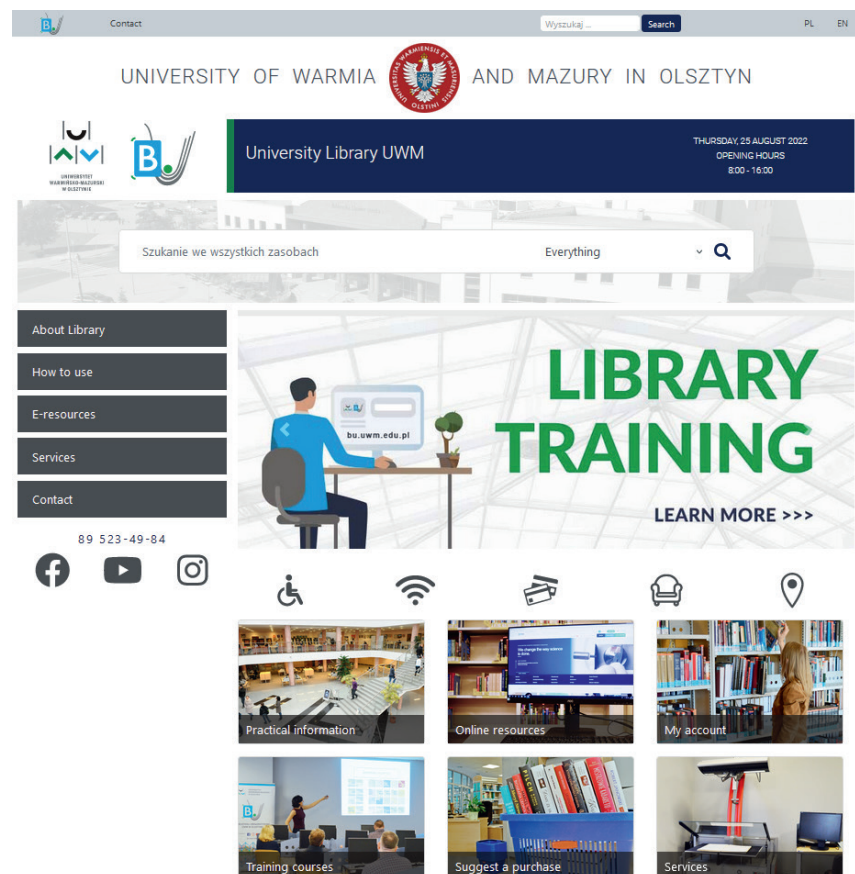

Fig. 1. New website of the UWM University Library in Olsztyn

website, which had started before the pandemic, was accelerated. In order to facilitate the remote work conducted by the staff of the Promotion and Digitisation Sections, editing the new and current library websites remotely was enabled. Intensive design work finished in late May 2020.

A new graphic design and a more user-friendly interface were not the only changes introduced in the new version of the bu.uwm.edu.pl website. The information presented was restructured, and the technical aspects were improved, bringing the website in line with current accessibility standards (WCAG 2.0) in order to give persons with various disabilities full access to its contents. Useful resources, e.g. digital collections, and information on how to use the library were prominently featured on the homepage. Priority goals included readability and alignment with the interface layout of other UWM websites.

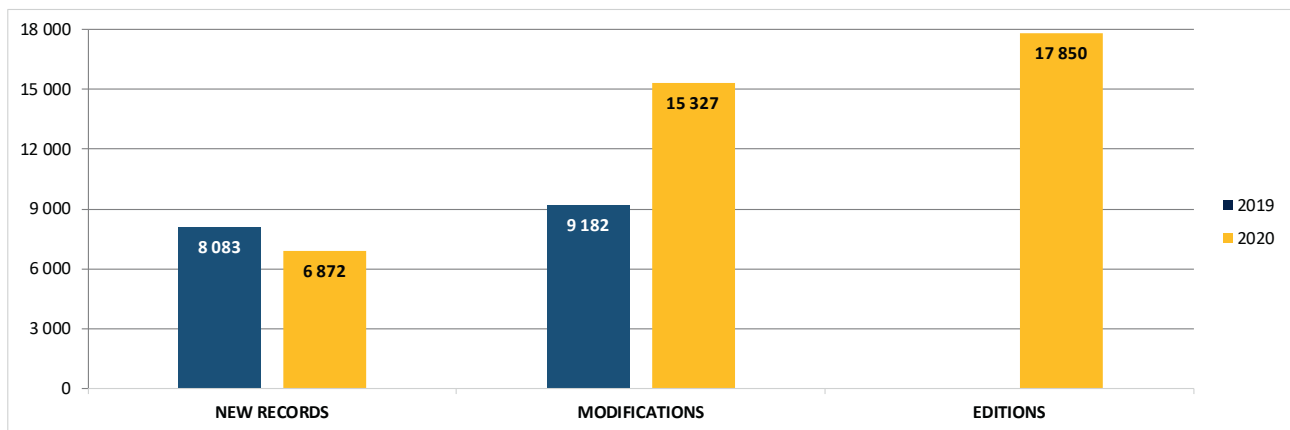
During the pandemic, the library added the prefix “e-” to every aspect of its activities. The shift to the online communication mode included e-information, e-science, e-culture, e-promotion and e-events.

The library’s information activities during the COVID-19 pandemic included, inter alia, training

courses for individuals on patent databases (using the Microsoft Teams e-learning platform); library training courses (also using Microsoft Teams); a series of web presentations by scientific database providers, e.g., Clarivate: Research Smarter, Web of Science and InCites on practical aspects such as generating citation reports, operating a scientific publication database – Expertus (chart 4).

Interestingly, despite the decline in the number of new records, the number of modifications increased (by 6145). Home isolation and remote work by Reference Department and Periodicals Reading Room staff resulted in a new statistical metric – the number of edits to Expertus database records (more than 17 000). The housekeeping work performed on the database included changes in publication scoring in connection with updates to lists of scientific journals and peer-reviewed international conference proceedings as well as scientific monographs.

The UWM University Library was involved in the implementation of several projects. Those included “Expanding the catalogue to include unique foreign-language collections of the Olsztyn University Library” and “Digitising old prints and incunabula from the collection owned by Bishop

Chart 4. Expertus database operation in numbers – 2019 and 2020 data comparison⁴

of Warmia Johannes Dantiscus”. Both these projects were subsidised under the “Social Responsibility of Science” programme managed by the Minister of Science and Higher Education. The aforementioned project co-financed by the European Union (“Opportunity Sail – UWM Olsztyn Accessibility Model”) not only expanded access to e-books, but also enabled the purchase of 100 e-book readers for persons with disabilities. Moreover, the involvement of Promotion Section staff in the interdepartmental “Encounters with Science” project implemented in 2020–2022 enabled the purchase of display equipment (display cases, exhibition walls), and contributed to the creation of the “Science Exhibitions” page within the library’s website. This page is used for virtual exhibitions of science-themed artworks created by academics.

Exploring the possibilities of the virtual sphere as well as developing and launching online library offerings were among the positive effects of the pandemic. Appreciating the importance of e-promotion as part of the libraries’ marketing strategies [11] added value as well. The Warmia-Mazury Digital Library was advertised in the social media in a series of posts with the working title “Mondays at the Digital Library” published on the UWM University Library’s Facebook profile, in which interesting exhibits held by the digital library were described. As confirmed by Grzegorz Gmiterek’s research, “during the period when university library buildings were partially or completely closed, these institutions used Facebook as one of the most important ways of operating in the online environment” [12].

The worldwide promotional campaign with the #stayathome hashtag was supported by a series of posts showcasing the library’s e-resources, including the UWM journal platform, the NASBI online scientific library, test access to databases or

new additions to the IBUK Libra e-book platform. In order to enable online ordering of resources from all collections (both held in library warehouses and freely accessible from shelves before the pandemic) via the library catalogue, a tutorial entitled “Borrowing books – online ordering” was published on the library’s YouTube channel.

Promotional activities by the UWM University Library in Olsztyn during the pandemic period

culminated in placing a Christmas tree built using floppy disks in the library building (fig. 2).

The design of the 2020 Christmas tree was inspired by the events related to the epidemic, which fuelled online social activities, especially through remote work and learning. Floppy disks, now no longer in use, were once used for transferring and archiving information. The floppy disks used to construct the Christmas

Fig. 2. Floppy disk Christmas tree at the UWM University Library in Olsztyn, December 2020⁵

⁴ Source: UWM University Library annual reports for 2019 and 2020.

⁵ Source: promotional materials of the UWM University library.

tree overwhelmingly contained updates to the Thomson Reuters Current Contents database from the 1990s and early 2000s; the database is now called Current Contents Connect and is owned by Clarivate.

According to Łukasz Wojciechowski who promotes online activities at libraries, they are cultural institutions that play a special role in providing access to information and cultural events [13]. During the pandemic, promotional activities related to science and learning consisted in holding e-events such as the 16th National Library Week, during which posts with the motto “Relish the Library” were published on the UWM University Library’s Facebook profile. Olsztyn Days of Science and Art are a locally important event promoting science and the arts. During the 18th Days of Science and Art, which took place from 23 to 25 September 2020, library staff conducted six webinars entitled “The Book’s Travel Through the Library”, during which they presented a video taken with a 360-degree camera showing the life cycle of a book at the UWM University Library from its purchase to being made available to readers. In addition, four webinars were held that were devoted to patents and inventions. Moreover, during the 10th Open Access Week, which was held around the theme “Open for Whom? Universal Access to Knowledge”, the article entitled *Otwarte dane badawcze* [“Open Research Data”] by member of the UWM University Library staff Anna Bujko PhD was presented. During the pandemic, and especially in its early stages, all promotional activities related to science were virtual – in digital form and conducted remotely.

Discussing boundaries

The COVID-19 pandemic necessitated new, special patterns of behaviour, which were not universally approved by the general public. Within the library community, discussions about restrictions and their limits mostly concerned the wearing of face masks, body temperature measurement, the safety of staff and readers including rearranging the relevant spaces, remote work, quarantining the materials returned, and copyright law in the context of the scanning service.

The obligation to cover one’s mouth and nose arises from Article 46b(4) of the Law on Prevention and Control of Infections and Infectious Diseases in Humans (Journal of Laws [Dz. U.] of 2020 item 1845). This law stipulated that the epidemic regulation allows the establishment of “an

obligation for persons who are sick or are suspected of being sick to undergo medical examinations and to undergo other preventive measures and treatments” [14]. Therefore, the obligation to wear face masks could only be imposed on those who were sick or suspected of being sick – and only someone with medical training could determine their sickness or express such a suspicion.

The so-called “COVID Law” (Journal of Laws [Dz. U.] of 2020 item 2112) on Amending Certain Laws in Connection with Countering COVID-19 Emergencies concerned the obligation to cover one’s mouth and nose under certain circumstances, in certain places and facilities, and in certain areas, and stipulated the manner in which this obligation was to be enforced. Article 116(1a) was added to Chapter 13 of the Code of Petty Offences (Offences against Health) in order to codify a new offence: “A person who fails to comply with the prohibitions, orders, restrictions or obligations set forth in the regulations on the prevention and control of infections and infectious diseases in humans shall be punished with a fine or reprimanded” [15]. This provided the legal basis for the obligation to wear face masks.

With respect to the dilemmas related to measuring body temperature, the President of the Personal Data Protection Office issued a statement to the effect that “data protection regulations do not preclude the processing of data of employees and visitors entering the workplace with respect to, for instance, measuring body temperature or completing a questionnaire describing disease symptoms” [16]. Applicable laws did not stipulate what body temperature level could result in the conclusion that an employee is sick or infected with the SARS-CoV-2 virus. Therefore, it is for the sanitary services rather than the employer to determine the appropriate solution on a case-by-case basis.

Pursuant to Article 9(2)(i) of the GDPR, special data categories (health data) may be processed when it is necessary for reasons of public interest in the area of public health, such as protecting against serious cross-border threats to health, if this is provided by law.

Article 17 of the Law of 2 March 2020 on Special Arrangements Related to the Prevention, Counteraction and Combating of COVID-19, Other Infectious Diseases and Emergencies Caused Thereby (Journal of Laws [Dz. U.] of 2020 item 374) [17] stipulates that the Chief Sanitary Inspector has the power to direct actions by other entities.

Among the main guidelines during the pandemic was maintaining social distance, which could prove problematic in confined library spaces. Special attention was also required to observe labour laws [18] pursuant to which parents of children under 4 years of age could only work the morning shift. It was difficult to allocate a separate area to this group of employees (in addition to elderly employees who were potentially the most at risk of severe COVID-19), mainly due to the lack of sufficient space in staff rooms and adequate workplace equipment. UWM University Library employees who took advantage of this opportunity worked the morning shift in separate rooms.

Order No 35/2020 of the Rector of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn of 16 March 2020 on work organisation in force at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn during a state of epidemic emergency stipulated the new remote working procedures. As part of the Information Security Management System at the UWM University Library, a remote work procedure was developed (procedure description together with two appendices: the employee’s representation and change list). The remote work option was available to staff of those sections that operated online resources – remote desktop access was used to edit databases. Those included the Reference Department and Periodicals Reading Room, Promotion Section, Library Process Digitisation Section and Collection Development Section. The performance of those sections was monitored using reports from the Aleph and Expertus systems or reports on the edits introduced to the University Library’s website and posts on social media.

Another organisational issue involved the limited knowledge of the risk of SARS-CoV-2 virus transmission through contact with library materials returned by potentially infected individuals. Quarantining the collection necessitated many difficult organisational arrangements at the library. As our knowledge of virus transmission increased, the quarantine period for returned materials was adjusted (May 2020 – 7 days, October 2020 – 3 days, June 2021 – 0 days). Efficient operation of the 24-hour drop box required additional space (a room to quarantine library materials), equipment (carts, portable readers), disinfecting agents and machines (wipes, automatic atomisers). A separate channel for distributing library materials in the form of a drop box increased the employees’ sense of security. Comprehensive guidelines in this respect were published by the National Library.

Many libraries decided not to provide scans of publications electronically for fear of copyright infringement. Following inquiries from other academic libraries in Poland, the management of the UWM University Library in Olsztyn asked a legal counsel who specialised in copyright and neighbouring rights whether creating digital copies of library collections was legitimate. Below is an excerpt from the opinion received:

“[...] in my view, in the current circumstances it is acceptable for the library to copy excerpts of materials at the users’ request.

It may be argued that by scanning excerpts of works indicated by an undergraduate, graduate student or member of staff, the library enables these individuals to exercise their right to fair use enshrined in Article 23 of the Law on Copyright and Neighbouring Rights. The library performs a purely technical function here, without engaging in the systematic digitisation of works or disseminating these works: it only scans excerpts of these works at the request of individual users.

In this context, university libraries also legitimately rely on Article 27 of the Law on Copyright and Neighbouring Rights, which allows the use of works for teaching or scientific purposes.

This practice does not, in my opinion, lead to an increase in the number of copies of works lent by the library. The disclaimer limiting the university’s liability for any damages and infringements that may occur after the request has been fulfilled is correct. Nevertheless, this resourcefulness on the part of the university is not in the interest of some publishers and there is a certain risk of claims being pursued”⁶.

Numerous libraries, including the UWM University Library in Olsztyn, restricted scanning services in various ways (e.g., offering scans only to final-year students or research staff of the institution in question or imposing quantity and time limits). In the absence of clear guidelines and given the exceptional circumstances related to the pandemic, it was hoped that the fact that the library acted in the public interest and the potential damage caused was limited provided sufficient justification for the measures taken.

Conclusion

It appears highly probable that the expertise gained from working with online scholarly resources made it easier for academic libraries

to adapt to the restrictions imposed, and move their activities to a virtual reality. The rapid adaptation of the library community to the pandemic situation was certainly helped by the openness culture nurtured for a long time in the scholarly, educational and cultural spheres. Solutions developed in accordance with the concept of openness (online collaboration platforms, open licences, repositories, etc.) made it possible to accelerate the removal of communication barriers and adaptation to new realities, and meet the needs of academics as a result [19].

Despite lacking certain tools (e.g., a repository), the staff of the UWM University Library in Olsztyn took measures on many levels (organisational rules, safety, accessibility and communication), all while respecting the boundaries set on an ongoing basis in communications from the government, the Chief Sanitary Inspectorate and the National Library as well as university regulations (the four colour-coded work systems). However, the creative solutions developed could not have succeeded if it were not for the friendly library staff members who, while adopting prudent safety measures and despite their personal concerns, were able to provide research and teaching tools for Olsztyn’s academic community.

Wstęp

Epidemia wirusa SARS-CoV-2 odcisnęła piętno na dotychczasowej rzeczywistości. Zmieniły się priorytety dotyczące stylu komunikacji: brak możliwości fizycznego kontaktu przełożył się na dostrzeżenie i docenienie funkcjonalności życia online (np. praca zdalna). Już pierwszy etap pandemii (marzec 2020 r.) zaowocował szeregiem badań nad skutkami tego zjawiska dla bibliotek, bibliotekarzy [1] oraz ich najbliższego otoczenia naukowego [2]. Zespół badaczy OCLC Research przeprowadził wywiady z 29 liderami bibliotek z całego świata, aby uchwycić ich doświadczenia podczas pandemii i zrozumieć, jak wpłynęła ona na rolę bibliotek w przyszłości [3]. W raporcie posłużono się terminem „biblioteki nowego modelu” i zaznaczono, że zmiany objęły w nich cztery obszary: zwinność (*agility*), współpracę (*collaboration*), wirtualizację (*virtualization*), przestrzeń (*space*). Szybkie reakcje na zmieniające się zarządzenia na szczeblu rządowym czy lokalnym, pozbawione znamion konkurencyjności, dzięki kreatywnemu zagospodarowaniu przestrzeni realnej

i wirtualnej warunkowały sukces komunikacyjny różnych instytucji i ośrodków naukowych – także polskich bibliotek akademickich.

Zmiany organizacji biblioteki

Już pierwsze doniesienia o zakażeniach wirusem SARS-CoV-2 w Polsce skłoniły władze uniwersyteckie do powołania zespołów zadaniowych mających przygotować procedury organizacyjne. Pierwsza fala epidemii (wiosna 2020 r.) zakończyła się sformalizowanym wdrożeniem procedur udostępniania materiałów bibliotecznych w okresie zagrożenia epidemiologicznego w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (UWM) [4]. Kolejna fala (jesień 2020 r.) nie zaskoczyła już organizatorów olsztyńskiej Biblioteki Uniwersyteckiej, którzy na podstawie tymczasowego regulaminu udostępniania materiałów bibliotecznych w okresie zagrożenia epidemiologicznego realizowali politykę dostępu do zasobów bibliotecznych z uwzględnieniem rządowych obostrzeń [5].

Szczególnie istotne Zarządzenie Nr 93/2020 Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 30 października 2020 roku w sprawie systemów pracy obowiązujących w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie w stanie zagrożenia epidemicznego lub epidemii wprowadziło klarowny podział na cztery strategie działań. W zależności od nasilenia występowania zakażeń organizacja pracy miała odbywać się w systemach oznaczonych kolorami: czerwonym (w stanie krytycznym), pomarańczowym (w stanie dużego zagrożenia), żółtym (w stanie umiarkowanego zagrożenia) i zielonym (zwykłym). Aby maksymalnie ograniczyć zagrożenia dla pracowników, doktorantów i studentów oraz zapewnić ciągłość funkcjonowania UWM, wprowadzono pracę zmianową, która w czasie pandemii COVID-19 odbywała się według następującego porządku: pierwsza zmiana – od 7.00 do 13.45, druga zmiana – od 14.15 do 21.00. Według wprowadzonych przepisów kształcenie w systemie zielonym oznacza, iż zajęcia odbywają się w siedzibie uczelni i placówkach w formie przewidzianej w planie studiów, a w systemie żółtym część zajęć może odbywać się zdalnie, natomiast reszta – jak w systemie zielonym; decyzję podejmuje dziekan w porozumieniu z prorektorem ds. kształcenia. W systemie pomarańczowym stacjonarnie odbywają się wyłącznie zajęcia praktyczne, niemożliwe do zrealizowania w inny

⁶ Internal documents of the UWM University Library in Olsztyn.

sposób, a pozostałe zajęcia są zdalne. W systemie czerwonym wszystkie zajęcia realizuje się zdalnie, a formę i terminy zajęć niemożliwych do przeprowadzenia online określa dziekan w porozumieniu z prorektorem ds. kształcenia.

Postanowienia odnoszące się do kształcenia na UWM, powiązane z czterema systemami pracy, wpływały również na pracę Biblioteki Uniwersyteckiej. Godziny otwarcia i dostęp do zbiorów w każdym z systemów określał załącznik nr 2 do omawianego zarządzenia. W załączniku nr 1 określono jedynie organizację czasu pracy biblioteki, która w systemach pomarańczowym i żółtym powinna pracować dwuzmianowo (pracowników w poszczególnych oddziałach podzielono na dwa zespoły bez możliwości kontaktu między sobą); w systemie czerwonym połowa osób zatrudnionych w Bibliotece Uniwersyteckiej miała pracować stacjonarnie w godzinach 7.00–15.00, a pozostali – zdalnie.

Zanim wprowadzono wewnętrzne akty prawne porządkujące omawiane tu kwestie, organizacja pracy bibliotekarzy odbywała się przede wszystkim na podstawie wytycznych rządu RP i Głównego Inspektoratu Sanitarnego. Pierwsza fala zakażeń i lockdown spowodowały rotacyjność tygodniowych zmian, których celem było uniknięcie kontaktu między współpracownikami. Obecność w pracy rozliczali zdalnie zwierzchnicy działów. Dzięki aktom wewnętrznym organizacja pracy bibliotekarzy w UWM wspierana była nakazem dwuzmianowości, zachowania bezpiecznej odległości i środków higieny, a dla umożliwienia pracy wewnątrz budynku rozlokowano pracowników w dostępnej liczbie pomieszczeń. Szczególną uwagę poświęcono pracownikom starszym, przewlekle chorym i rodzicom małych dzieci. W trakcie trzeciej fali (wiosna 2021 r.) obowiązywała już jednozmianowość, czyli współpracownicy z działów spotkali się po roku przerwy. Obsługę użytkowników ograniczono wtedy do studentów i pracowników UWM, nie obsługiwano osób spoza uczelni.

W czasie pandemii COVID-19 dynamicznie modernizowano biblioteczną przestrzeń dla użytkownika. W systemie pracy zdefiniowanym w późniejszym zarządzeniu jako czerwony kontakt z użytkownikiem odbywał się wyłącznie na parterze, w przedsiönku, bezdotykowo, po umówieniu telefonicznym (np. aby odebrać zamówione materiały biblieczne).

Innowacją poszerzającą dostęp do pozostałych stanowisk w bibliotece były rezerwacje miejsc. Pomarańczowy system pracy uczelni w październiku 2020 r. odblokował możliwość dotarcia

użytkowników do zbiorów i usług w wolnym dostępie. W celu skorzystania z czytelni użytkownik musiał dokonać rezerwacji miejsca za pomocą systemu bibliotecznego na określony dzień i przedział czasowy, zgodny z przerwami technicznymi na dezynfekcję. Limity miejsc ustalone w trakcie drugiej fali epidemii (Oddział Informacji Naukowej i Czytelni Czasopism – 10 osób, Zbiory Specjalne z Punktem Informacji Normalizacyjnej – 3 osoby, Oddział Kolekcji Dziedziny – 20 osób w Kolekcji Nauk Przyrodniczo-Technicznych) w systemach żółtym i pomarańczowym wyglądały tak samo. W systemie żółtym umożliwiono dodatkowo dostęp do pozostałych dwóch kolekcji, ze swobodnym korzystaniem z księgozbioru bezpośrednio z półki (Kolekcja Nauk Przyrodniczo-Technicznych – 10 miejsc, Kolekcja Nauk Społecznych – 5, Kolekcja Nauk Humanistycznych – 5).

Najistotniejszym czynnikiem wpływającym na funkcjonowanie Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w okresie pandemii było bezpieczeństwo. 17 października 2020 r. Olsztyn znalazł się na liście miejsc oznaczonych jako strefa czerwona, czyli rejonów z największą liczbą zakażeń [6]. Utrzymywanie dystansu co najmniej 1,5 m, częste mycie rąk wodą z mydłem i dezynfekcja dłoni, a także zakrywanie ust i nosa w przestrzeni publicznej to podstawowe czynności, które pozwalały ograniczyć ryzyko zakażenia koronawirusem. Przestrzeń biblioteczną, podobnie jak w innych placówkach, już w marcu 2020 r. doposażono w bezdotykowe urządzenia dezynfekujące, pojemniki z jednorazowymi foliowymi rękawiczkami, mobilne przesłony z pleksi, tablice informacyjne i oznaczenia kierunków ruchu. Zwracane materiały biblieczne kierowano wyłącznie do całodobowej wrzutni i poddawano kwarantannie. Obsługę użytkowników przerywano na czas dezynfekcji poszczególnych stanowisk czy budynku biblioteki. Dbałość o kwestie bezpieczeństwa miała zdecydowany wpływ na aktywność odbiorców.

Zasoby z kreatywnym dostępem

Spadek ilości udostępnionych zbiorów drukowanych w okresie pandemii COVID-19 nie był niczym wyjątkowym. Jak ukazały statystyki wypożyczeń zawarte w sprawozdaniu Biblioteki Uniwersyteckiej za rok 2020, wypożyczenia wynosiły 88 001 (co odpowiadało 37% wypożyczeń z roku 2019). Biorąc pod uwagę, że był to rok, w którym Polacy przebywali w izolacji domowej, dwukrotnie o zasięgu krajowym, lub na 2–3-tygodniowych rodzinnych kwarantannach, aktywność czytelniczą olsztyńskiej społeczności uniwersyteckiej można uznać za zadowalającą.

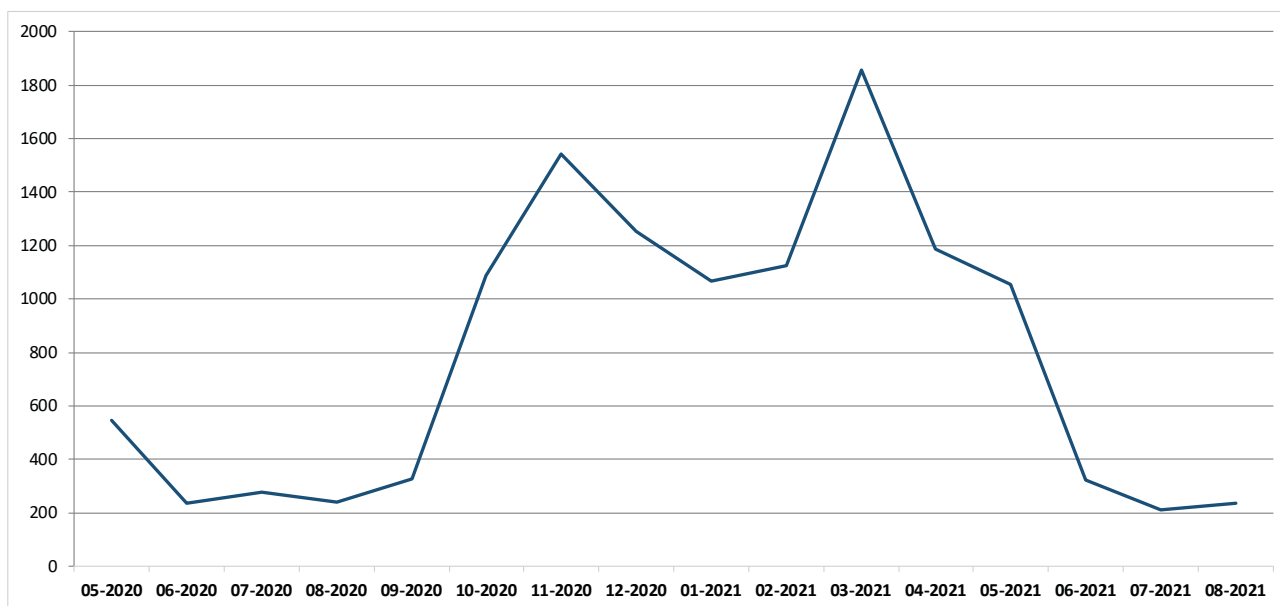
Warto zaznaczyć, iż mimo zamknięcia budynku Biblioteki Uniwersyteckiej nigdy nie zaprzestano obsługi użytkowników. Od marca do kwietnia 2020 r. uruchomiono wysyłkę materiałów bibliecznych pocztą tradycyjną, odpowiadając na zwiększone potrzeby związane z literaturą z zakresu nauk medycznych. Pracownicy nauki i studenci, którzy mogli dotrzeć do budynku w miasteczku akademickim (Kortowo), po wcześniejszym uzgodnieniu zamówienia (mailowo lub za pomocą formularza internetowego) znajdowali zamówione materiały w kopertach umieszczonych w przedsiönku placówki.

Skuteczne i proklienckie rozwiązania zastosowane w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM szybko dostrzeżono na forum krajowym. W trudnym okresie pandemii społeczność biblieczna intensywnie szukała pomysłów na utrzymanie kontaktu z czytelnikiem. Instytut Książki zainicjował w mediach społecznościowych cykl #czytajnazdrowie, w którym przedstawiał rozwiązania wykorzystywane w bibliotekach w dobie pandemii. Dziesiąty z regularnie publikowanych wpisów o najciekawszych inicjatywach przygotowanych przez biblioteki z myślą o czasie spędzanym w domu dotyczył działań Biblioteki Uniwersyteckiej UWM [7].

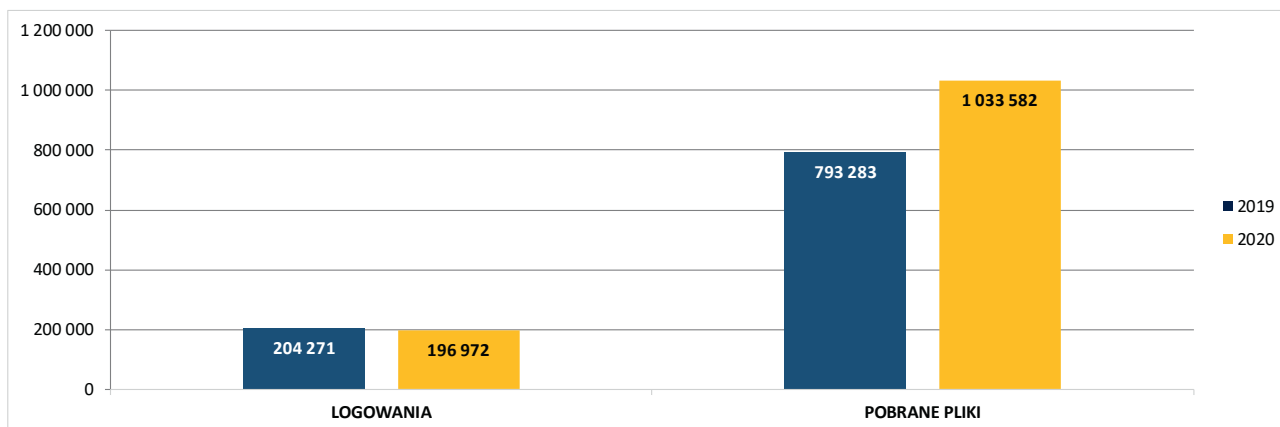
Wzrost zapotrzebowania na zbiory tradycyjne w trakcie lockdownu sprawił, że 20 maja 2020 r. w bibliotece uruchomiono usługę kopii cyfrowej (skan). Od początku roku akademickiego 2020/2021 nowa usługa cieszyła się stale rosnącym zainteresowaniem (wykr. 1).

Spadek zainteresowania usługą skanowania obserwowano jedynie w trakcie wakacji letnich i zimowych. Niewykluczone, że duży wpływ na popularność kopii elektronicznych miało również uniemożliwienie samodzielnego skanowania na terenie biblioteki – na podstawie rekomendacji Biblioteki Narodowej w czasie zagrożenia epidemiologicznego [8].

Zanim usprawniono obsługę zamawiania kopii, umieszczając stosowną opcję w katalogu bibliotecznym dostępnym dzięki multiwyszukiwarce Primo (Exlibris), czytelnicy zainteresowani skanami zbiorów bibliecznych UWM mogli zgłosić zapotrzebowanie drogą telefoniczną i mailową. Po dwóch miesiącach pandemii (lockdown krajowy) wszystkie materiały drukowane z zasobów Biblioteki Uniwersyteckiej podlegały cyfryzacji i wysyłane były mailem do osób zamawiających. Usługa skanowania miała dwa zasadnicze ograniczenia: czasowe – w ciągu doby można było zamówić maksymalnie 50 stron (ok. 25 skanów

Wyk. 1. Zamówienia kopii (skanów) publikacji drukowanych w czasie pandemii COVID-19 w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie¹

Wyk. 2. Porównanie aktywności użytkowników zasobów elektronicznych Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie w 2019 i 2020 r.²

w formacie PDF) z różnych publikacji, oraz ilościowo – z jednej publikacji można było uzyskać maksymalnie 50 stron (ok. 25 skanów w formacie PDF).

Nawet w czasie zagrożenia epidemiologicznego należało zwracać uwagę na prawa autorskie, które uniemożliwiały zamówienie kopii całości publikacji. Limit 50 stron nie obejmował spisów treści ani indeksów, których kopie można było zamówić jako pomoc w identyfikacji właściwych treści do kopiowania.

Dzięki dobrej organizacji pracy udało się pogodzić komunikację z użytkownikiem z zachowaniem ciągłości obsługi oraz dostępu do zbiorów tradycyjnych i elektronicznych. Te ostatnie cieszyły się w 2020 r. zdecydowanym wzrostem świadomego użytkowania (wykr. 2).

W 2020 r. nastąpił zdecydowany wzrost wykorzystania źródeł elektronicznych. W porównaniu

z poprzednim okresem sprawozdawczym pobrano o 240 299 dokumentów więcej przy nieco mniejszej liczbie logowań do baz.

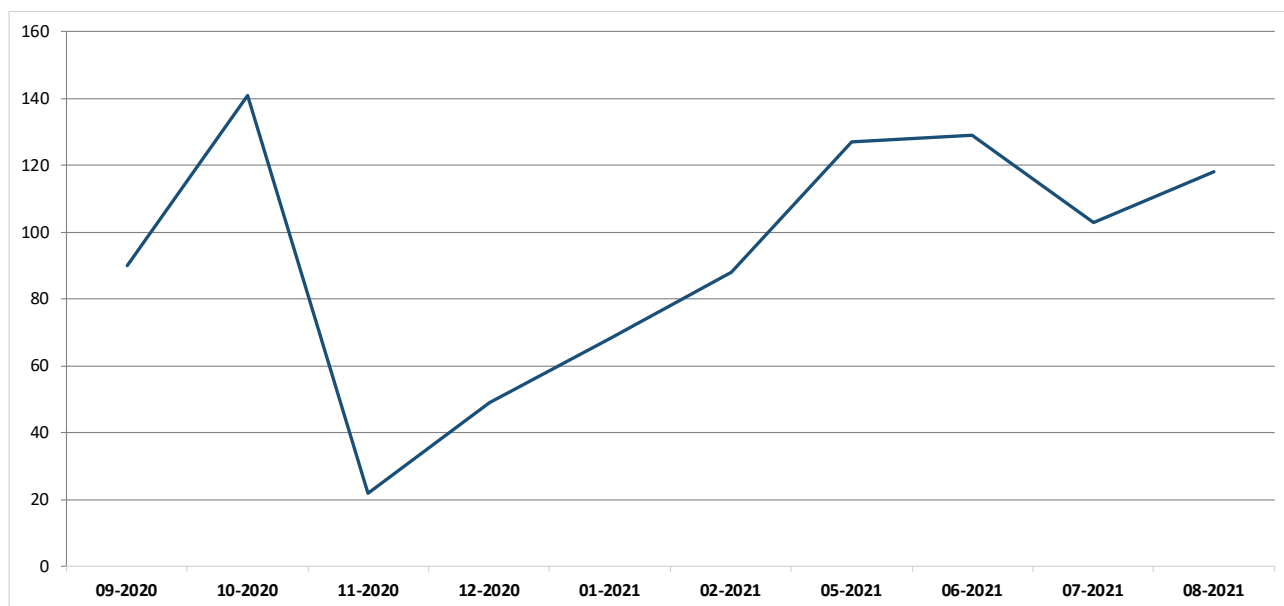
Blokady komunikacyjne i poszerzanie dostępu do zasobów elektronicznych różnego typu skutkowało wzrostem asortymentu baz (z 67 w 2019 r. do 82 w 2020 r.), e-książek (z 234 720 pozycji w 2019 r. do 243 163 w 2020 r.) oraz e-czasopism (z 41 083 oryginalnych tytułów w 2019 r. do 42 312 w 2020 r.). Otwartemu dostępowi do elektronicznych publikacji sprzyjał dostęp do rozszerzonego pakietu podręczników na platformie IBUK Libra czy do bazy beletrystycznej Legimi, która oferowała ok. 60 tys. książek elektronicznych. Licencje do wspomnianych baz zakupiono w ramach projektu „Żagiel możliwości – model

dostępności UWM w Olsztynie”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej (Europejski Fundusz Społeczny, program Wiedza Edukacja Rozwój). Platforma eBrary, umożliwiająca dostęp do podręczników medycznych, również wzbogaciła e-ofertę Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w omawianym czasie.

Od jesieni 2021 r. Biblioteka Uniwersytecka otworzyła się na użytkowników spoza uczelni. Osobom zainteresowanym umożliwiono rezerwację miejsc w czytelniach przez formularz rejestracji zamieszczony w systemie bibliotecznym, gdzie po wpisaniu frazy „rezerwacja” ukazywały się odpowiednie linki z formularzami przypisanymi do konkretnych lokalizacji w bibliotece. Opcja bezpośredniego korzystania z literatury naukowej

¹ Źródło: raport z systemu bibliotecznego Aleph za okres od maja 2020 do sierpnia 2021 r.

² Źródło: sprawozdania z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej UWM za lata 2019 i 2020.

Wykr. 3. Rezerwacja miejsc w czytelniach (wolny dostęp) w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w czasie pandemii COVID-19³

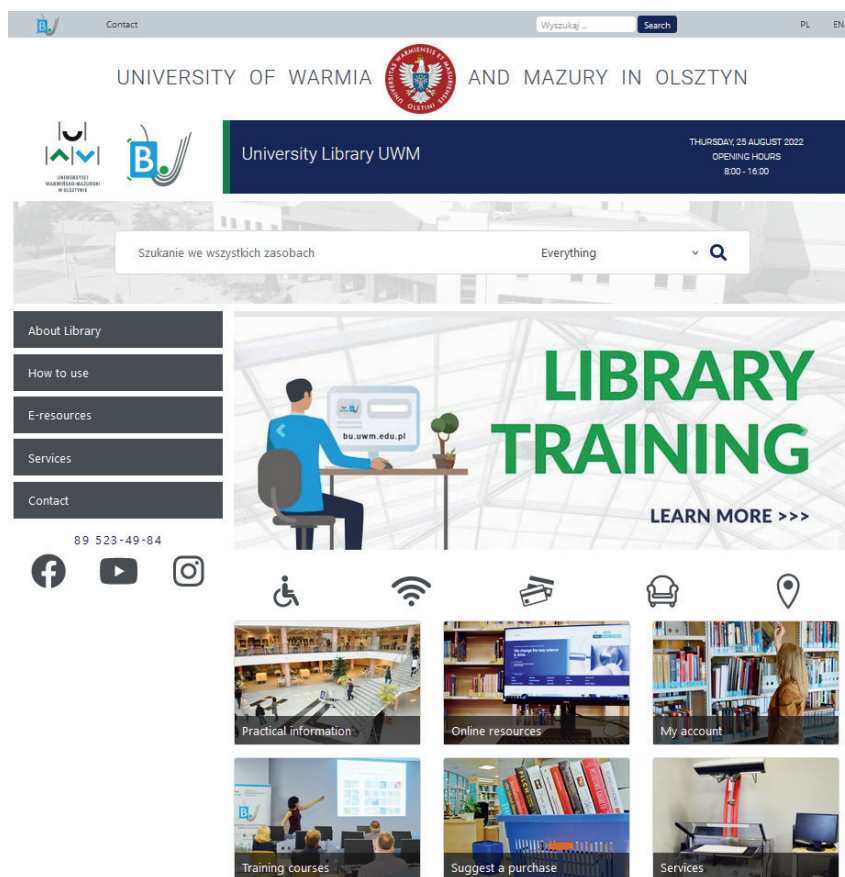
była szczególnie atrakcyjna dla grupy studentów i pracowników innych uczelni, którzy ze względu na izolację i obostrzenia związane z zagrożeniem epidemiologicznym uczyli się lub nauczali zdalnie w Olsztynie i okolicach – swoich miejscach zamieszkania.

Oferta rezerwacji miejsc, dostępna od października 2020 r., była swoistym remedium na ograniczenia kontaktu [9]. Podobnie jak uruchomiona w poprzedniej sesji egzaminacyjnej usługa skanowania, cieszyła się dobrą recepcją (wykr. 3).

Jednorazowy spadek liczby wizyt w budynku bibliotecznym wiązał się, co zrozumiale, z jesiennym lockdownem (listopad–grudzień 2020 r.).

E-biblioteka

Czas ograniczeń komunikacyjnych związanych z obostrzeniami obowiązującymi w okresie zagrożenia epidemiologicznego wielu pracowników bibliotek wykorzystało na usprawnienie narzędzi sieciowego kontaktu z użytkownikami [10]. Rozpoczęte przed wybuchem pandemii prace dotyczące nowej wersji strony domowej Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie nabrały tempa. Aby zwiększyć funkcjonalność pracy zdalnej, którą wykonywali wówczas pracownicy Sekcji Promocji i Oddziału ds. Komputeryzacji, udostępniono możliwość zdalnej edycji nowej i bieżącej strony biblioteki. Intensywne prace projektowe sfinalizowano z końcem maja 2020 r.

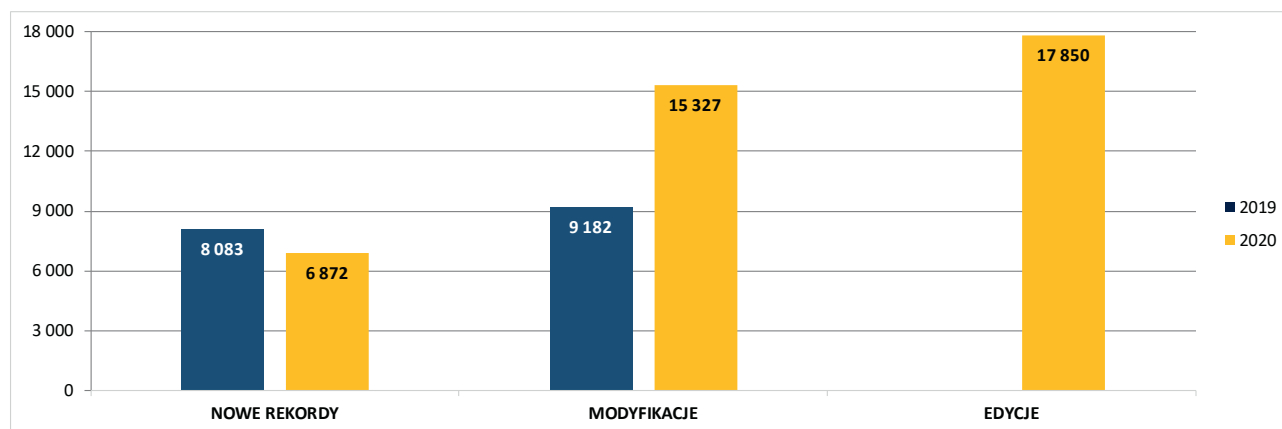
Il. 1. Nowa strona internetowa Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie

Nowa szata graficzna i bardziej przyjazny interfejs to niejedynie zmiany, które wprowadzono w kolejnej odsłonie strony bu.uwm.edu.pl. Zmieniono także strukturę informacji i poprawiono walory techniczne, dostosowując je do aktualnych standardów

dostępności (WCAG 2.0), dzięki czemu osoby z różnymi niepełnosprawnościami zyskały pełny dostęp do treści. Przydatne zasoby – przykładowo e-zbiory – oraz informacje o sposobach korzystania z biblioteki znalazły się w widocznych miejscach strony głównej. Priorytetowymi celami prac były czytelność i nawiązanie do układu elementów interfejsu znanego z innych stron jednostek UWM.

³ Źródło: raport z systemu bibliotecznego Aleph za okres od września 2020 do sierpnia 2021 r.

Wykr. 4 Obsługa bazy Expertus w liczbach – porównanie danych z lat 2019 i 2020⁴

W okresie pandemii biblioteka w każdym aspekcie swojej działalności zyskała przedrostek „e-”. Przejście w tryb pracy oparty na komunikacji internetowej wiązało się z takim zjawiskami, jak e-informacja, e-nauka, e-kultura, e-promocja i e-wydarzenia.

Działalność informacyjna biblioteki w czasie pandemii COVID-19 opierała się m.in. na: szkoleniach indywidualnych dotyczących baz patentowych (na platformie e-learningowej Microsoft Teams); szkoleniach bibliotecznych (także Microsoft Teams); serii prezentacji internetowych inicjowanych przez dostawców baz naukowych, np. Clarivate: Research Smarter, Web of Science i InCites w praktyce; przygotowywaniu raportów cytowań; obsłudze bazy publikacji naukowych – Expertus (wykr. 4).

Interesujące, że mimo spadku liczby nowych rekordów wzrosła liczba ich modyfikacji (wzrost o 6145). Czas izolacji domowej i pracy zdalnej pracowników Oddziału Informacji Naukowej i Czytelnia Czasopism skutkowało pojawieniem się nowej wartości statystycznej – była to edycja rekordów bazy Expertus (dokonana w ponad 17 tys. rekordów). Prace porządkowe w bazie dotyczyły m.in. zmian punktacji publikacji w związku z aktualizacją wykazów czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych oraz wydawnictw monografii naukowych.

Biblioteka Uniwersytecka UWM zaangażowana była w realizację kilku projektów. Należały do nich „Rozbudowa katalogu o unikatowe kolekcje obcojęzyczne Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie” oraz „Digitalizacja starych druków i inkunabułów z kolekcji biskupa warmińskiego Jana Dantyszka” – oba dofinansowano z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wspomniany wcześniej projekt współfinansowany ze środków

Unii Europejskiej („Żagiel możliwości – model dostępności UWM w Olsztynie”) oprócz rozszerzonego dostępu do e-literatury umożliwił zakup 100 czytników książek elektronicznych z przeznaczeniem dla osób z niepełnosprawnościami. Udział pracowników Sekcji Promocji w międzywydziałowym projekcie „Spotkania z nauką”, realizowanym w latach 2020–2022, pozwolił z kolei na zakup sprzętu ekspozycyjnego (gabloty, ścianki wystawiennicze), a także przyczynił się do powstania podstrony „Wystawy naukowe” na stronie głównej biblioteki. Wyeksponowano tam wirtualnie prace artystyczne o tematyce naukowej tworzone przez pracowników naukowych.

Eksplorowanie możliwości działania w sferze wirtualnej oraz przygotowanie i realizowanie oferty bibliotecznej online to jeden z pozytywnych efektów pandemii. Inną wartością dodaną było docenienie znaczenia e-promocji w strategii marketingowej bibliotek [11]. Marketing społecznościowy zasobu Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Cyfrowej przyjął postać cyklu postów o roboczej nazwie „Poniedziałek w WMBC” na facebookowym profilu Biblioteki Uniwersyteckiej UWM, opisującego ciekawe ekspozycje biblioteki cyfrowej. Jak potwierdziły badania Grzegorza Gmitera, „w okresie całkowitego lub częściowego zamknięcia budynków bibliotek uniwersyteckich serwis Facebook był wykorzystywany przez te instytucje jako jeden z ważniejszych elementów ich funkcjonowania w środowisku sieciowym” [12].

Wspieraniu ogólnowiatowej akcji promocyjnej opatrzonej hashtagiem #zostanwdomu służył cykl postów prezentujących e-zasoby biblioteki, m.in. Platformę czasopism UWM, NASBI – Naukową Akademicką Siecią Bibliotek Internetową,

dostępny testowy do baz czy nowości platformy e-książek IBUK Libra. Aby umożliwić zamawianie online wszystkich zbiorów (magazynowych i funkcjonujących przed pandemią w wolnym dostępie) za pomocą katalogu bibliotecznego, przygotowano tutorial na kanale biblioteki na portalu YouTube: *Wypożyczanie książek – zamawianie on-line*.

Uwierczeniem promocji Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie w czasach pandemii była choinka biblioteczna, zbudowana z dyskielek komputerowych (il. 2).

Inspiracją dla twórców konstrukcji z 2020 r. były wydarzenia związane z zagrożeniem epidemiologicznym, które wpłynęły na wzrost aktywności online w życiu społecznym, zwłaszcza w ramach pracy i nauki zdalnej. Dyskieleki, obecnie już nieużywane w pracy z komputerem, służyły dawniej dostarczaniu i archiwizowaniu informacji. Elementami choinkowej konstrukcji w zdecydowanej większości były aktualizacje bazy danych Current Contents (firmy Thomson Reuters) z lat 90. XX w. i początku XXI w.; obecnie baza subskrybowana jest jako Current Contents Connect (firmy Clarivate).

Według propagatora działań online w bibliotekach – Łukasza Wojciechowskiego biblioteki jako instytucje kultury odgrywają szczególną rolę w zapewnianiu dostępu do informacji i wydarzeń kulturalnych [13]. W czasie pandemii wsparcie promocyjne nauki polegało na organizacji e-wydarzeń, np. XVI Ogólnopolskiego Tygodnia Bibliotek, w trakcie którego na profilu Biblioteki Uniwersyteckiej UWM na Facebooku umieszczano wpisy pod hasłem „Zasmakuj w bibliotece”. Ważną lokalnie imprezą upowszechniającą naukę i sztukę są Olsztyńskie Dni Nauki i Sztuki. W ramach

⁴ Źródło: sprawozdania z działalności Biblioteki Uniwersyteckiej UWM za lata 2019 i 2020.

II. 2. Chojnika z dyskierek w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie, grudzień 2020 r.⁵

18. edycji z 2020 r. (23–25 września) pracownicy biblioteki przeprowadzili sześć webinarów „Droga książki w Bibliotece”, podczas których zaprezentowali film ukazujący losy książki w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM od zakupu do udostępnienia, wykonany kamerą 360 stopni. Dodatkowo odbyły się cztery webinary poświęcone działalności patentowej i wynalazczej. Z kolei z okazji X Tygodnia Otwartej Nauki, przebiegającego pod hasłem „Otwartość dla kogo? Powszechny dostęp do wiedzy”, upowszechniono dokument *Otwarte dane badawcze* autorstwa dr Anny Bujko, pracownika Biblioteki Uniwersyteckiej UWM. Wszystkie formy wsparcia promocyjnego nauki, zwłaszcza na początkowym etapie pandemii, miały postać wirtualną, cyfrową i zdalną.

Dyskusje na temat granic

Pandemia COVID-19 wymusiła na społeczeństwie szereg nowych, specjalnych zachowań, które nie spotkały się z aprobatą wszystkich obywateli. W społeczności bibliotecznej dyskusje na temat granic obostrzeń dotyczyły najczęściej noszenia maseczek, mierzenia temperatury,

bezpieczeństwa pracowników/czytelników i reorganizowania zajmowanej przez nich przestrzeni, pracy zdalnej, kwarantanny zwracanych materiałów i prawa autorskiego w kontekście usługi skanowania.

Obowiązek zakrywania ust i nosa został wpisany w art. 46b ust. 4 Ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. 2020 poz. 1845). Przywołany akt prawny stanowił, że rozporządzenie epidemiczne pozwala na ustanowienie „obowiązku poddania się badaniom lekarskim oraz stosowaniu innych środków profilaktycznych i zabiegów przez osoby chore i podejrzane o zachorowanie” [14]. Obowiązek noszenia maseczek mógł zatem dotyczyć jedynie osób chorych i podejrzanych o zachorowanie – a stwierdzić chorobę lub wysunąć podejrzenie może tylko osoba z wykształceniem medycznym.

„Ustawa covidowa” (Dz.U. 2020 poz. 2112) o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19 dotyczyła nakazu zakrywania ust i nosa w określonych okolicznościach, miejscach i obiektach oraz na określonych obszarach

i regulowała sposób realizacji owego nakazu. Do Kodeksu wykroczeń w rozdziale 13 – *Wykroczenia przeciwko zdrowiu* dodano art. 116 §1a, wprowadzający nowe wykroczenie: „Kto nie przestrzega zakazów, nakazów, ograniczeń lub obowiązków określonych w przepisach o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, podlega karze grzywny albo karze nagany” [15]. Odtąd można było mówić o istnieniu podstawy prawnej odnoszącej się do obowiązku noszenia maseczek.

W dylematach dotyczących mierzenia temperatury *głos zabrał* Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych, który stwierdził, iż „przepisy o ochronie danych osobowych nie sprzeciwiają się przetwarzaniu danych pracowników i gości wchodzących na teren zakładu pracy w zakresie np. mierzenia temperatury czy wdrażania kwestionariusza z objawami chorobowymi” [16]. Można wnioskować, że przepisy prawa nie regulowały, jaka wysokość temperatury daje podstawę do stwierdzenia, iż *pracownik jest chory* lub zarażony wirusem SARS-CoV-2. Dlatego też to służby sanitarne – a nie pracodawca – określają w konkretnych przypadkach, jakie rozwiązania są właściwe.

RODO w art. 9 ust. 2 lit. i) wskazuje, że szczególne kategorie danych (dane dotyczące zdrowia) można przetwarzać, gdy jest to niezbędne ze względów związanych z interesem publicznym w dziedzinie zdrowia publicznego, takich jak ochrona przed poważnymi transgranicznymi zagrożeniami zdrowotnymi, jeżeli wynika to z przepisów prawa.

W art. 17 Ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2020 poz. 374) [17] stwierdzono, że Główny Inspektor Sanitarny posiadał uprawnienia, aby oddziaływać na inne podmioty.

Do głównych wytycznych w czasie pandemii należało zachowywanie dystansu społecznego, co w małych pomieszczeniach bibliotecznych mogło sprawiać kłopot. Szczególnej uwagi wymagało egzekwowanie przepisów prawa pracy [18] odnoszących się do rodziców dzieci do lat 4, którzy mogli pracować wyłącznie na ranną zmianę. Trudność z wydzieleniem przestrzeni bibliotecznej, aby odizolować i tę grupę pracowników (poza osobami starszymi, potencjalnie najbardziej narażonymi na ciężki przebieg COVID-19), polegała głównie na braku dostatecznego metrażu służbowych pomieszczeń i odpowiedniego wyposażenia miejsc pracy. Pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej UWM korzystający z tej

⁵ Źródło: materiały promocyjne BU UWM.

możliwości pracowali na ranną zmianę, przebywając w wydzielonych dla nich pomieszczeniach.

Zarządzenie Nr 35/2020 Rektora Uniwersyte- tu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 16 marca 2020 roku w sprawie organizacji pracy w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie w warunkach zagrożenia epidemicznego ujmowało nowy tryb pracy zdalnej. W ramach Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM opracowano dokument *Procedura pracy zdalnej* (opis procedury i dwa załączniki: *Oświadczenie, Wykaz zmian*). Z możliwości pracy zdalnej korzystali pracownicy oddziałów, które obsługiwały zasoby sieciowe, korzystając z dostępu do edycji za pomocą zdalnego pulpitu. Były to: Oddział Informacji Naukowej i Czytelnia Czasopism, Sekcja Promocji, Oddział Informatyzacji Procesów Bibliotecznych, Oddział Opracowania Zbiorów. Wyniki pracy tych jednostek kontrolowano za pomocą raportów z systemów Aleph i Expertus czy sprawozdań z wprowadzonych edycji strony WWW i mediów społecznościowych Biblioteki Uniwersyteckiej.

Inny dylemat organizacyjny wiązał się z wiedzą na temat transmisji wirusa SARS-CoV-2 przez kontakt z materiałami bibliotecznymi odbieranymi od osób potencjalnie zakażonych. Kwarantanna zbiorów przyczyniała się do wielu trudnych wyborów organizacyjnych w bibliotece. Wraz ze wzrostem wiedzy o transmisji wirusa zmieniały się okresy izolowania zwracanych materiałów (maj 2020 r. – 7 dni, październik 2020 r. – 3 dni, czerwiec 2021 r. – 0 dni). Sprawna obsługa całodobowej wrzutni wymagała dodatkowego miejsca (izolatki na materiały biblioteczne), sprzętu (wózki, przenośne czytniki), środków i urządzeń dezynfekujących (chusteczki, automatyczne atomizery). Odrębny kanał dystrybucji materiałów bibliotecznych, właśnie w formie wrzutni, zwiększył poczucie bezpieczeństwa pracowników. Wszelkie wytyczne w tej kwestii publikowała Biblioteka Narodowa.

Wiele bibliotek nie podjęło się dostarczania skanów publikacji drogą elektroniczną w obawie przed naruszeniem prawa autorskiego. W związku z pytaniami z innych bibliotek akademickich w Polsce pionierem zarządzającym Biblioteką Uniwersytecką UWM w Olsztynie wyśleszono do rady prawnego specjalizującego się w prawie autorskim i prawach pokrewnych zapytanie o zasadność tworzenia kopii cyfrowych zbiorów bibliotecznych. Oto fragment otrzymanej opinii:

„(...) kopiowanie fragmentów materiałów bibliotecznych przez bibliotekę na prośbę użytkownika

w mojej ocenie jest w obecnej sytuacji dopuszczalne.

Można twierdzić, że skanując fragmenty utworów określone przez studenta, doktoranta, czy pracownika Biblioteka umożliwia realizację przez wymienione podmioty prawa do dozwolonego użytku osobistego określonego w art. 23 PrAut. Wykonuje tu techniczną funkcję, nie prowadzi w ten sposób systematycznej digitalizacji utworów, ani nie rozpowszechnia, tylko wykonuje skany fragmentów utworów na zlecenie indywidualnie oznaczonych użytkowników.

Biblioteki uczelniane zasadnie przywołują w tym kontekście także art. 27 PrAut, umożliwiając korzystanie z utworów w celach dydaktycznych lub naukowych.

Taka praktyka nie prowadzi w mojej ocenie do zwiększenia liczby używanych przez Bibliotekę egzemplarzy utworów. Poprawne jest zastrzeżenie dotyczące ograniczenia odpowiedzialności uczelni z tytułu szkód i naruszeń, jakie mogą nastąpić po wykonaniu zlecenia. Niemniej tego typu zaradność ze strony Uczelni nie leży w interesie niektórych wydawców i można tu mówić o pewnym ryzyku spotkania się z ich roszczeniami⁶.

Liczne biblioteki, wśród nich także Biblioteka Uniwersytecka UWM w Olsztynie, w różny sposób ograniczyły realizację usługi skanowania (np. skany tylko dla studentów ostatniego roku lub pracowników naukowych danej instytucji, limity ilościowe i czasowe). Brak jasnych wytycznych i wyjątkowość sytuacji epidemiologicznej pozostawiały nadzieję, iż społeczna wartość i mała szkodliwość są wystarczającym uzasadnieniem podejmowanych działań.

Zakończenie

Wydaje się wielce prawdopodobne, że dzięki doświadczeniu w pracy z naukowymi zasobami dostępnymi online bibliotekom akademickim łatwiej było dostosować się do narzuconych ograniczeń i przenieść dotychczasowe działania wirtualną rzeczywistość. Niebagatelny wpływ na szybką adaptację środowiska bibliotek do sytuacji pandemicznej miała pielęgnowana już wcześniej otwartość w nauce, edukacji i kulturze. Rozwiązania wypracowane zgodnie z ideą otwartości (platformy współpracy online, otwarte licencje, repozytoria itd.) pozwoliły szybciej usuwać

bariery komunikacyjne i dostosowywać się do nowych realiów, a w efekcie – zaspokajając potrzeby pracowników naukowych [19].

Mimo braku niektórych narzędzi (np. repozytorium) pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie działali na wielu płaszczyznach (zasad organizacyjnych, bezpieczeństwa, dostępności czy komunikacji), respektując granice wytyczane na bieżąco w komunikatach rządu, Głównego Inspektoratu Sanitarnego, Biblioteki Narodowej i rozporządzeniach uczelnianych (cztery systemy pracy oznaczone kolorami). Kreatywne rozwiązania nie miałyby jednak szans powodzenia, gdyby nie zyczliwy personel biblioteczny, który – zachowując ostrożność w kwestii bezpieczeństwa – potrafił mimo własnych obaw zapewnić warsztat naukowy i dydaktyczny środowisku naukowemu Olsztyna.

REFERENCE LIST

1. Osłowska I. Biblioteki w dobie pandemii. Przyczynek do badań. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*. 2021;14(1):35-83. doi: 10.12775/TSB.2021.002
2. Herman E, Nicholas D, Watkinson A, Rodriguez-Bravo B, Abrizah A, Boukacem-Zeghmouri C, Jamali HR, Sims D, Allard S, Tenopir C, Xu J, Świogoń M, Serbina G, Cannon LP. The impact of the pandemic on early career researchers: what we already know from the internationally published literature. *Profesional de la información*. 2021;30(2). doi: 10.3145/epi.2021.mar.08
3. Connaway LS, Faniel IM, Brannon B, Cantrell J, Cyr C, Doyle B, Gallagher P, Lang K, Lavoie B, Mason J, van der Werf T. *New Model Library: Pandemic Effects and Library Directions*. Dublin, OH: OCLC Research; 2021.
4. Załącznik do zarządzenia nr 44/2020 Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 6 maja 2020 roku.
5. Załącznik do zarządzenia Nr 93/2020 Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 30 października 2020 roku.
6. Nowe zasady profilaktyki przeciw COVID-19 i kolejne powiaty w strefie czerwonej [Internet]. gov.pl Serwis Rzeczypospolitej Polskiej; [cited 02.08.2022.] Available from: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/nowe-zasady-profilaktyki-przeciw-covid-19>
7. #czytajnazdrowie 10: Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego [Internet].

⁶ Dokumentacja wewnętrzna Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie.

- Instytut Książki; [cited 02.08.2022.] Available from: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,czytajnazdrowie-10-biblioteka-uniwerytetu-warmińsko-mazurskiego,4930.html>
8. Rekomendacje Biblioteki Narodowej dotyczące funkcjonowania bibliotek w okresie letnim [Internet]. Biblioteka Narodowa; [cited 02.08.2022.] Available from: <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/4336-rekomendacje-biblioteki-narodowej-dotyczące-funkcjonowania-bibliotek-w-okresie-letnim.html>
  9. Załącznik nr 2 do zarządzenia Nr 90/2021 Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 7 października 2021 roku.
  10. Kisiłowska M. Biblioteki publiczne w kryzysie: doświadczenie pierwszego etapu pandemii. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich; 2021.
  11. Mandrekar B, Carvalho e Rodrigues M. Marketing of Library and Information Products and Services During Covid – 19 Pandemic: A Study. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 2020;1-18. pii: 4514.
  12. Gmiterek G. Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. *Analiza porównawcza udostępnianych postów. Przegląd biblioteczny*. 2021;89(1):41-61.
  13. Wojciechowski Ł. The Implementation of Online Training for Library Employees as an Activity Increasing Competencies in the Promotion of Culture on the Internet. *Przegląd biblioteczny*. 2020;88(special issue):138-50.
  14. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 października 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, *Dziennik Ustaw* poz. 1845.
  15. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks wykroczeń, *Dziennik Ustaw* 2021 poz. 2008 Art. 116. § 1a.
  16. Kozłowska-Kowalczuk E. Pomiar temperatury ciała pracowników: ostatnie zdanie należy do inspekcji sanitarnej [Internet]. *Rzeczpospolita*; [cited 02.08.2022.] Available from: <https://www.rp.pl/prawo-w-firmie/art8943411-pomiar-temperatury-ciala-pracownikow-ostatnie-zdanie-nalezy-do-inspekcji-sanitarnej>
  17. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, *Dziennik Ustaw* 2020 poz. 374.
  18. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 czerwca 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks pracy, *Dziennik Ustaw* 2022 poz. 1510 Art. 178.
  19. Gałęcka-Golec A, Puksza K, Witkowska E. Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku. *Biuletyn EBIB*. 2020;(4):1-8.

Katarzyna Bikowska

Main Library, Wrocław Medical University, Poland
 Correspondence: katarzyna.bikowska@uwm.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-5280-900X>

Kustosz dyplomowany i kierownik Sekcji Promocji w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Magister filologii polskiej oraz dziennikarstwa i komunikacji społecznej. Wykształcenie uzupełniła na studiach podyplomowych z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w UWM w Olsztynie, na których od 2015 r. prowadzi zajęcia „Media społecznościowe i marketing biblioteczny”. Od 2016 r. administrator profilu bazy danych BazTech na Facebooku. Autorka publikacji m.in. z zakresu marketingu bibliotecznego 2.0, różnych aspektów udostępniania oraz mangi i anime. Bibliotekarz Warmii i Mazur roku 2013, członek zespołu redakcyjnego „Bibliotekarza Warmińsko-Mazurskiego”.

